

ZBIORY SPECJALNE W BIBLIOTEKACH PŁOCKICH

Abstrakt:

Zbiory specjalne w bibliotekach naukowych obejmują poszczególne zespoły obiektów ze względu na ich odrębne cechy formalne i treściowe. Zalicza się do nich: rękopisy, stare druki, kartografię, nuty, grafikę, przeźrocza, numizmaty, ekslibrysy, dokumenty życia społecznego, normy, patenty, mikrofilmy, kasety magnetofonowe, kasety video, CD-ROMy. Biblioteki płockie gromadzą zbiory specjalne w zależności od typu biblioteki. Biblioteka Seminarium Duchownego posiada duży zbiór rękopisów i starodruków, Biblioteka im. Zielińskich TNP - rękopisy i starodruki, archiwalia, grafiki, nuty, kartografię, Biblioteka Filii BG Politechniki Warszawskiej - normy i E-bazy, Biblioteka Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica - CBOS (dokumenty życia społecznego), Biblioteka Wyższej Szkoły Zawodowej - program Lexis

Słowa kluczowe: Płock, biblioteki, zbiory specjalne

Specyficzną cechą większości naukowych bibliotek ogólnych jest gromadzenie przez nie, nie tylko księgozbiorów, ale i innych materiałów bibliotecznych specjalnych, takich jak grafika, sfragistyka, rękopisy, materiały kartograficzne i inne. Ma to swoje źródła w czasach, w których inne biblioteki właśnie były miejscem gromadzenia wszelkich zabytków dokumentacyjnych, nie tylko drukowanych.

Według *Encyklopedii współczesnego bibliotekarstwa polskiego*:

Zbiory specjalne² to, zespoły obiektów wydzielone z ogólnych zbiorów bibliotecznych ze względu na ich odrębne cechy formalne (osobno magazynowane, specjalnie opracowywane i udostępniane). Do zasobów specjalnych zalicza się: rękopisy, stare druki, nuty, płyty, taśmy magnetofonowe, mapy, atlasy, ryciny, fotografie oraz obiekty charakterystyczne dla bibliotek technicznych, jak literatura przemysłowo-handlowa (katalogi, cenniki), opisy patentowe, normy itp.

Na początku XX wieku zaczęto wydzielać w polskich bibliotekach naukowych działy zbiorów specjalnych. Dostrzeżono potrzebę bardziej systematycznego gromadzenia, obok książek, także innych dokumentów. Obecnie zalicza się do nich: rękopisy, stare druki, kartografię, nuty, grafikę, przeźrocza, numizmaty, ekslibrysy, dokumenty życia społecznego, mikrofilmy, kasety magnetofonowe, kasety video. W przyszłości zaliczać tu będziemy na pewno jeszcze inne formy zapisu przekazów komunikacyjnych, które rozwój techniki nam przyniesie. Taką najnowszą formą jest obecnie CD-ROM³.

Józef Grycz w książce „Bibliotekarstwo praktyczne w zarysie” do zbiorów specjalnych zalicza: rękopisy, starodruki, materiały kartograficzne, muzyczne i graficzne⁴.

Do zbiorów rękopisów można zaliczyć: księgi w całości rękopiśmienne lub zawierające obok dru-

ków teksty rękopiśmienne o charakterze jednostek piśmienniczych, rękopiśmienne materiały luźne, jak wszelkiego rodzaju utwory, listy, dyplomy, dokumenty (także wówczas, gdy sporządzone na drukowanych formularzach, nabierają charakteru dokumentu przez zaopatrzenie ich we własnoręczny podpis wystawcy lub autora), archiwalia niepaństwowe instytucji społecznych, kulturalnych, majątkowe, prywatne itd., druki zawierające rękopiśmienne dopiski lub doklejone karty z rękopisem (nie dotyczy to druków opatrzonych notatkami czytelników lub zapiskami o znaczeniu drugorzędym).

Bardzo często pojawia się pytanie, czy rękopis może zostać potraktowany jako materiał biblioteczny. Chodzi konkretnie o zastrzeżenie z art. 5 Ustawy o Bibliotekach, zgodnie z którym materiałami bibliotecznymi są dokumenty przeznaczone do rozpowszechniania. Rozpowszechnianie dokumentu w sensie prawnym polega na tym, że jest on publicznie dostępny, czyli każdy użytkownik, który ma taką potrzebę, powinien mieć możliwość skorzystania z przeznaczonego do rozpowszechniania materiału bibliotecznego, naturalnie przy uwzględnieniu ewentualnych ograniczeń. W związku z powyższym można, zatem stwierdzić, że choć każdy rękopis może być potencjalnie materiałem bibliotecznym, to czy w określonym momencie może być tu taki status przypisany zależy do ustalenia, czy brany pod uwagę rękopis jest przeznaczony do rozpowszechniania w powyższym rozumieniu⁵.

O zaliczeniu do zbioru starodruków rozstrzyga data wejścia danego obiektu do rozpowszechniania, przy czym granica końcowa nie jest ogólnie jednolicie ustalona. Najczęściej przyjmuje się wieki XV do XVII włącznie, chociaż niektóre biblioteki terminus ad quem przesuwają do roku 1800. Wielotomowe wydawnictwa zamknięte oraz wydawnictwa ciągłe, rozpoczęte przed datą końcową przyjętą w danej bi-

bliotece i kontynuowane później, należą zasadniczo do zbioru starodruków, o ile nie wchodzą głęboko w wiek następny. Jeżeli starodruki są współwydane z nowszymi, włącza się je w całości do starodruków, ale druki nowsze wykazuje się w katalogu ogólnym druków nowszych.

Do zbioru kartograficznego należy przydzielić wszelkie ręczne lub mechanicznie wykonane utwory kartografii, tj. przedstawione za pomocą konwencjonalnych znaków i barw zmniejszone wizerunki całości albo części Ziemi i nieba, zaopatrzone w tekst objaśniający lub bez tekstu, a mianowicie: globusy niebieskie i ziemskie, mapy, plany i szkice oraz widoki perspektywiczne miejscowości, a wreszcie atlasy, tj. zbiory map wydane razem, poprzedzone z reguły kartą tytułową i spisem zawartości, albo zbiory map ułożone dowolnie przez zbieracza i oprawne jak atlasy właściwe.

Do zbioru muzycznego (nut) wchodzi nuty rękopiśmienne i drukowane wraz z należącym do nich tekstem oraz bez tekstu, rękopisy i druki zawierające tekst i nuty, o ile część muzyczna funkcjonalnie dominuje nad tekstem (np. dzieła muzyczno-liturgiczne, śpiewniki, zbiory tekstów historycznych i ludowych).

Do zbioru graficznego należą rysunki, grafika oryginalna oraz reprodukcje mechaniczne, jak również miniatury, ryciny i zdobniki graficzne, wycięte z rękopisów lub druków, wreszcie druki jednokartkowe, których istotę stanowi rycina, a nie towarzyszący jej tekst. Wydawnictwa ilustrowane zalicza się do zbioru graficznego wówczas, gdy są zbiorem ilustracji, a towarzyszący im tekst służy jedynie do ich objaśnienia lub jeśli większą część tworzy grafika oryginalna.

W dobie dzisiejszej można zauważyć rozwój gromadzonych przez bibliotekę rodzajów dokumentów bibliotecznych. W związku z postępowaniem technik reprograficznych, olbrzymim zróżnicowaniem piśmiennictwa, stale wzrastającą liczbą publikacji oraz rozwojem badań naukowych, w zakresie tematyki nie tylko teoretycznej, ale i praktycznej, uległy przemianom formy przekazów myśli ludzkiej. Biblioteki, jak zresztą i inne zbiornice źródeł, stanęły przed koniecznością gromadzenia i udostępniania zróżnicowanych dokumentów. Zbiory wzbogaciły się o materiały: *audiowizualne (płyty, taśmy, filmy), materiały coraz bardziej związane z szybką informacją (streszczenie prac, tłumaczenia, odbitki, nadbitki, dokumenty życia społecznego), materiały uzyskiwane dzięki reprografii (mikrodruki, mikrofilmy, mikroarty)*, prace doktorskie i magisterskie a także materiały stanowiące przepisy, wzory, reguły dotyczące charakterystyki przedmiotów, czynności,

pojęć. Do zbiorów specjalnych należą także normy i patenty. Normy sprzyjają komunikowaniu się i likwidowaniu barier w handlu, przyczyniają się do zwiększenia bezpieczeństwa pracy, są uznawane za gwarancję odpowiedniej jakości, przyczyniają się do obniżenia kosztów ochrony zdrowia lub środowiska, ułatwiają eksport, sprzyjają swobodnemu przepływowi towarów i wpływają korzystnie na poziom ich cen, pozwalają na upowszechnianie postępu technicznego, sprzyjają utrwalaniu osiągnięć techniki, ułatwiają eksport globalny, ułatwiają porozumiewanie się i dają gwarancję porównywalnego standardu wyrobów i usług. *Patent*⁶ jest to dokument stwierdzający własność wynalazku i wyłączne prawo do korzystania z niego w sposób zarobkowy lub zawodowy. W Polsce ochrona patentu trwa 20 lat od daty zgłoszenia wynalazku w Urzędzie Patentowym, a jego zakres przedmiotowy określają zastrzeżenia patentowe zawarte w opisie patentowym. Prawo do uzyskania patentu na wynalazek (prawo do patentu) przysługuje twórcy (twórcom) wynalazku⁷.

Od czasów Józefa Grycza zakres zbiorów biblioteki naukowej uległ więc radykalnemu rozszerzeniu, a technika opracowania wielu typów wydawnictw i ich udostępniania nie została w pełni rozwiązana. W różnych rodzajach bibliotek zbiory specjalne zawierają więc rozmaite odmiany dokumentów bibliotecznych. W bibliotekach specjalnych można obserwować odmienne traktowanie różnych rodzajów dokumentów i określanie ich bądź jako podstawowe, bądź jako specjalne zależnie od specjalizacji naukowej reprezentowanej przez materiały biblioteczne danej biblioteki, a wyrażane w różnych formach zapisu, np. w bibliotekach muzycznych zbiorami podstawowymi mogą być płyty gramofonowe i taśmy magnetofonowe. Muzykalia powinny być organizacyjne wydzielone, a opiekować się nimi powinien nimi pracownik z wykształceniem wyższym, z umiejętnością odczytywania starego pisma (zabytkowe druki muzyczne). Rola muzykologów jest inna niż pozostałych wyżej wymienionych zbiorów. Wynalezienie mechanicznego zapisu dźwięku spowodowało bardziej masowy odbiór muzyki. W wielu bibliotekach zbiory z odrębnych dziedzin wiedzy wydziela się organizacyjnie jako jeden dział pod egidą specjalisty, który czuwa nad funkcjonowaniem tego działu i reprezentuje go na zewnątrz. Można się zgodzić z opinią J. Wojciechowskiego, że „multispecjalistą” dzisiaj być już w zasadzie nie można.

Dla bibliotek naukowych najbardziej interesujące są druki ilustrujące aktywność kulturalną, naukową, polityczną, społeczną, gospodarczą i religijną najbliższego środowiska oraz dokumenty historyczne

wzbogacające lub uzupełniające istniejące już kolekcje wydawnictw efemerycznych.

Materiały efemeryczne gromadzone w bibliotekach zawierają informacje o życiu artystycznym, gospodarczym, kulturalnym, muzycznym, naukowym, politycznym, religijnym, społecznym, teatralnym oraz turystyczno-krajoznawczym. Treść zbieranych dokumentów życia społecznego odzwierciedla wydarzenia o zasięgu ogólnopolskim oraz lokalnym, także ich rocznice, działalność określonych grup społecznych i zawodowych, dokumentuje również aktywność środowisk artystycznych wraz ze społecznym odbiorem ich twórczości. Odpowiednio zorganizowane zespoły wydawnictw efemerycznych są nośnikami unikalnych, niepowtarzalnych często niedostępnych w innych źródłach, informacji o społeczno-gospodarczym życiu państwa, regionu, miasta czy konkretnej instytucji, tj. uniwersytetu, teatru, biblioteki, galerii, stowarzyszenia, zakładu pracy⁸.

Można grupować pewne rodzaje wyżej wspomniane zbiory, np. rękopisy z dawną książką czy grafiką czy grafikę z numizmatami, fotografiami i ekslibrisami (pod nadzorem historyka sztuki). Wśród typów dokumentów *życia społecznego* zbieranych przez placówki naukowe są afisze, broszury, cenniki, dyplomy, dokumenty personalne, foldery, formularze, gazetki, informatory, katalogi, klepsydry, komunikaty, księgi adresowe, listy otwarte, listy wyborcze, normy, nalepki, obwieszczenia, odezwy, patenty, petycje, plakaty, pocztówki, programy nauczania, programy imprez artystycznych, przewodniki, regulaminy, rejestry, rozkłady jazdy, spisy, statuty, taryfy, teksty umów, reklamówki, ulotki, umowy wydawnicze, wykazy, waluty i papiery wartościowe, wycinki prasowe, wydawnictwa niezależne, zaproszenia, zarządzenia wewnętrzne władz, urzędów, organizacji, zdjęcia oraz zestawienia statystyczne.

Dokumenty życia społecznego są przedmiotem zainteresowania bibliotek z uwagi na zawarte w nich informacje. Jednak druki ulotne (materiały efemeryczne) mają złożoną naturę i nie zawsze można je zredukować tylko do postaci materialnej lub wyłącznie informacyjnej. Pozostają jeszcze ważne momenty intencjonalne uzależnione od świadomości oraz indywidualnego odbioru czytelników, użytkowników, bibliotekarzy oraz związane z drukami ulotnymi wartości estetyczne i sentymentalne⁹.

Dużą grupę materiałów nieksiążkowych przechowywanych w bibliotekach są dokumenty audiowizualne. Jest bardzo dużo definicji dotyczącej tej grupy zbiorów. Być może, najbardziej klarowną sytuację

w terminologii bibliotekoznawczej uzyskamy, gdy kategorycznie stwierdzimy, że do dokumentów audiowizualnych zalicza się tylko te, które wymagają urządzeń do odczytu a z tego jasno będzie wynikać, że np. globus nie jest dokumentem audiowizualnym¹⁰.

Dokumenty audiowizualne sensu stricto stosowane są jako ważna pomoc w dydaktyce, popularyzacji wiedzy, upowszechnianiu kultury i oświaty oraz jako narzędzie badawcze (...) i naukowe (...). Gromadzone są one w bibliotekach, ośrodkach informacji i innych instytucjach jako materiał pierwotny wykorzystywany przez użytkowników lub stosowany przez pracowników w działalności informacyjnej i popularyzacyjnej. Natomiast mikroformy gromadzone są na ogół jako dokumenty wtórne stanowiące ogromną pomoc przy organizacji zbioru (...).

Funkcja archiwizacji (zabezpieczenia) zbiorów papierowych, nie była jedyną funkcją mikroform, ale tę właśnie funkcję zachowują jak najdłużej. Praktycznie do dziś. Jest oczywiste, iż niektóre funkcje pełnione niegdyś przez mikroformy będą w sposób bardziej efektywny wypełniane przez dokumenty oparte na technice komputerowej.

„Z czasem pierwszeństwo przypadnie zapewne dokumentom elektronicznym nie tylko z powodu szybkości przekazu, ale również, dlatego, że nie powodują one tak negatywnych oddziaływań na strukturę papieru oryginałów, jak sporządzanie dokumentów wtórnych”¹².

Dzięki mikrofilmom czytelnicy mają dostęp do najstarszych wydań i unikalnych egzemplarzy, wielu inkunabułów, starodruków oraz innych publikacji: różnowiecznych, mszałów, kancjonałów, edycji konstytucji sejmowych, mów, manifestów, uniwersałów, obwieszczeń i innych druków urzędowych, których oryginały znajdują się w wielu księgozbiorach polskich¹³.

Od niepamiętnych czasów biblioteki służą do przechowywania i przekazywania informacji w postaci dokumentów. Początkowo przekazywanie to odbywało się wyłącznie w czasie, przestrzennie będąc ograniczone najpierw do budynku bibliotecznego, następnie do środowiska lokalnego. Obecnie rozwój technik telekomunikacyjnych umożliwił bibliotekom pełne, aktywne uczestnictwo w nieograniczonej wymianie informacji zarówno w czasie, jak i w przestrzeni. Obecnie wiele bibliotek korzysta z możliwości oferowanych przez środowisko sieciowe, m.in. udostępniając on-line swoje katalogi, przeróżnego rodzaju bazy danych czy inne dokumenty elektroniczne. Użytkownicy mogą korzystać z tych zasobów o dowolnej porze dnia, z dowolnego miejsca mającego połączenie z Internetem¹⁴.

W ostatniej ćwierci XX wieku dokonał się jakościowy przełom w dziedzinie nośników informacji i sposobów zapisów informacji. Zmianę tę określić można mianem przełomu analogowo-cyfrowego, który zasadniczo polega na przejściu od technologii analogowej rejestracji i odtwarzania danych do technologii cyfrowej. Analogowe płyty gramfonowe zostały już zastąpione płytami kompaktowymi, ale analogowe kasety audio mają wciąż duży rynek zbytu, zaś analogowe kasety video rozpoczynają długą zaledwie walkę o rynek z płytami DVD.

W bibliotekarstwie przełom analogowo-cyfrowy objawia się rosnącym udziałem nośników cyfrowych w zbiorach bibliotecznych. Dekady gromadzenia analogowych dokumentów audiowizualnych sprawiły, że ilościowo przeważają one jeszcze nad dokumentami cyfrowymi.

Co to jest dokument elektroniczny? Zgodnie z zaleceniem ISBD¹⁵ definiuje się ten termin następująco: *Dokument (dane i/lub program) zakodowane w celu obsługi przy użyciu komputera. Zalicza się tu dokumenty, które wymagają użycia urządzeń peryferyjnych podłączonych do komputera (np. czytnik CD-ROM), ale także usługi dostępne online (np. listy dyskusyjne lub strony WWW)*¹⁶.

Pojawienie się technologii dysków optycznych rozbudziło nadzieję niektórych na rewolucyjne zmiany w polityce gromadzenia zbiorów bibliotecznych i udostępniania informacji. Coraz więcej nośników cyfrowych, czyli płyt kompaktowych można znaleźć w bibliotekach. W rozwiniętych krajach nie ma bibliotek nieposiadających w swych zbiorach płyt CD-ROM.

Również coraz więcej publikacji ukazuje się wyłącznie w postaci elektronicznej, będąc dostępnymi w Internecie. Wiele z tych dokumentów jest przygotowanych przez specjalistów, naukowców czy instytucje i odznacza się dużą wartością naukową. Właśnie kolekcje takich dokumentów tworzą tzw. biblioteki wirtualne - biblioteki bez fizycznego adresu, do których czytelnicy mają dostęp wyłącznie on-line. Pozycje w bibliotekach wirtualnych przechowywane są na nośnikach danych serwerów sieciowych, mogą być nimi całe dokumenty lub tylko odsyłacze do dokumentów umiejscowionych w różnych lokalizacjach. W przypadku tworzenia bibliotek wirtualnych osoby zarządzające nimi mają możliwość wyboru dokumentów włączanych do kolekcji na podstawie wartości informacyjnych. Z dokumentem można zapoznać się przed włączeniem go do biblioteki, a następnie sprawdzić, czy spełnia wymogi jakościowe i na podstawie tej oceny zdecydować o ewentualnym nabyciu danej pozycji.

Pierwszym krokiem przed włączeniem dokumentu w świadomie budowany, profilowany zasób biblioteczny powinna być decyzja, czy spełnia on kryteria pozwalające na umieszczenie go w katalogu. Za jedno z tych kryteriów należy uznać, przynajmniej w bibliotekach naukowych, ocenę wartości informacyjnej.

Do powszechnie stosowanych, jakościowych miar wartości informacji należą:

- aktualność
- relewantność (nie zawiera elementów zbędnych z punktu widzenia potrzeb jej odbiorcy, oznacza zgodność z zapytaniem użytkownika)¹⁷
- kompletność
- przyswajalność
- wiarygodność

Jak widać z powyższego opracowania zasięg materiałów specjalnych gromadzonych w bibliotekach uległ dużemu rozszerzeniu. Do zbiorów specjalnych, o których pisał np. Józef Grycz doszły najnowsze osiągnięcia techniki, które stały się nośnikami informacji i które według Ustawy o Bibliotekach powinny być archiwizowane i udostępniane w bibliotekach.

W bibliotekach posiadających większe zbiory tego rodzaju tworzy się osobne działy, w każdym jednak przypadku zbiory te wymagają, z różnych względów, odmiennego traktowania niż zwykłe druki.

W bibliotece jak w soczewce skupia się kulturowe dziedzictwo danej epoki. Instytucja ta przez całe wieki umożliwiała człowiekowi potrzebę samodzielnego, twórczego myślenia i działania.

Płockie biblioteki naukowe i publiczne są także bogate w zbiory specjalne a zainteresowany czytelnik może znaleźć interesujące go pozycje począwszy od najstarszych i najcenniejszych inkunabułów po najnowsze nośniki informacji np. e-bazy.

Zbiory, które wg Józefa Grycza były zbiorami specjalnymi, pieczołowicie przechowywane i zabezpieczone, można znaleźć w dwóch najstarszych bibliotekach płockich: Bibliotece Seminarium Duchownego oraz w Bibliotece im. Zielińskich TNP. Początki Biblioteki Seminarium Duchownego sięgają 1075 roku¹⁸, wówczas to utworzono Płocku biskupstwo. Najprawdopodobniej pierwsi biskupi dali początek księgozbiorowi.

W 1928 roku zbudowano gmach biblioteki seminarium duchownego. W tym także miejscu Błogosławiony arcybiskup A.J. Nowowiejski umieścił siedzibę Archiwum Diecezjalnego. Zgromadzono w nim wszystkie zachowane kościelne dokumenty archiwalne diecezji płockiej. Zbiory biblioteczne bardzo ucierpiały w czasie II wojny światowej.

O bogactwie biblioteki mogą świadczyć: odnaleziony po wojnie Pontyfikał Płocki, wykonany specjalnie dla Polski oraz zakupione przez hierarchów kościelnych rękopisy ze szkoły francuskiej. Zachowane kodeksy płockiej dwunastowiecznej biblioteki katedralnej zawierają przede wszystkim Pismo św. Starego i Nowego Testamentu. Do dnia dzisiejszego zachowały się także dokumenty prawnicze, np. Dekret Gracjana, powstały w XIII wieku. W bibliotece znajdują się nieliczne rękopisy poszczególnych części Korpus Iris Civiliis, czyli kodyfikacji justyniańskiej¹⁹.

Kolejne wieki przyniosły dalszy rozwój księgozbioru. Dziś księgozbiór Biblioteki Seminaryjnej zawiera 120 tys. pozycji książkowych i czasopism. Wśród cennych pozycji biblioteki można wymienić: kodeks pergaminowy „Prorocy Mniejsi” oraz trzy wydania Biblii szesnastowiecznych, tj. „Biblia Leopoldy” wydana w 1561 roku, „Biblia Brzeska” z roku 1563 oraz „Biblia Wujka” wydana w 1599 roku.

Ostatnio biblioteka zakupiła druki polskie i polonica 1501-1700, katalog zbiorów Herzog August Bibliothek Wolfenbuttel a także Deutsche Biographische Encyklopedie, Sources Chretiennes, liczące 447 tomów oraz 33 tomową Encyklopedia Giuridica. Te wydawnictwa wydatnie przyczyniły się do podniesienia prestiżu Biblioteki.

Biblioteka posiada także Polskie Archiwum Biograficzne na mikrofilmach, które okazuje się niezwykle przydatne dla badaczy przeszłości nie tylko Mazowsza, ale i Polski. Wydawnictwo te zestawia biogramy (łącznie z opracowaniem na ich temat) osób, zamieszczone w różnego rodzaju słownikach, encyklopediach i dykjonariuszach, począwszy od XVIII wieku aż do połowy wieku XX. W ostatnim czasie jest przeprowadzana modernizacja Biblioteki²⁰.

Na początku lat 60. rozpoczął się proces mikrofilmowania najstarszych zasobów archiwum.

Biblioteka im. Zielińskich TNP posiada również ciekawy i bogaty księgozbiór i jest przedmiotem zainteresowania ze strony ludzi nauki z całego kraju. Z jej zbiorów korzystają pracownicy naukowcy i studenci. m.in. z Łodzi, Torunia, Warszawy, Poznania, Gdańska²¹. Przede wszystkim jednak służy ona mieszkańcom Płocka i okolic.

Założona w 1820 r., jest siódmą z kolei wśród najstarszych bibliotek w Polsce. Posiada status biblioteki naukowej na mocy Uchwały Rady Ministrów z dnia 10 lutego 1971 r. Mocą ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. (załącznik z dnia 24 listopada 1998 r.) Biblioteka im. Zielińskich TNP została włączona do elitarnego grona 55 bibliotek, tworzących Narodowy Zasób Biblioteczny.

Biblioteka im. Zielińskich Towarzystwa Naukowego Płockiego oferuje czytelnikom księgozbiór uniwersalny. Specjalizuje się w gromadzeniu materiałów związanych z Płockiem i regionem (tzw. plociana i masoviana).

Najcenniejszą część księgozbioru stanowią tzw. Zbiory Specjalne.

Zbiory specjalne tworzą stare druki w liczbie 13 366 (w tym 93 inkunabuły)²², najcenniejsze to: *Boska Komedia* Dantego z 1487 r., *Kronika świata* Wernera Rolewincka z 1492 r., pierwsze wydanie *De revolutionibus orbium coelestium* Mikołaja Kopernika z 1543 r., unikatowy egzemplarz dzieła związanego z Płockiem „*Statuta Ducatus Mazovie quecumque velmore antiquo et institutis variorum recepta...*” Piotra Goroszczyńskiego²³, *Statuty* Jana Łaskiego z 1506 r., rękopisy wśród nich np. pergaminowa karta z IX wieku z tekstem *Księgi Mądrości*, autografy króla Zygmunta Augusta, Tadeusza Kościuszki, Elizy Orzeszkowej, archiwalia, druki ulotne²⁴, kartografia, muzykalia, grafika, w tym najstarszy w Polsce kompletny zestaw 80 grafik Francisco Goi „*Kaprysy*” z 1799 r.

Biblioteka posiada także duży zbiór mikrofilmów i mikrofisz. Dzięki digitalizacji na nośniki elektroniczne przeniesiono 100 plakatów i 6 inkunabułów. Zeskanowano 128 fotografii oraz 150 pozycji pełnotekstowych (7 650 stron)²⁵.

Największą biblioteką techniczną na północnym Mazowszu jest Biblioteka Filii Biblioteki Głównej Politechniki Warszawskiej. Filia dostarcza kadre inżynierską dla PKN ORLEN i innych zakładów przemysłowych Płocka i regionu.

Jednym z najważniejszych zadań biblioteki jest promocja i udostępnianie zbiorów bibliotecznych, a także usług i serwisów informacyjnych.

Obok typowych zbiorów, czyli druków zwartych i czasopism Biblioteka Szkoły Nauk Technicznych i Społecznych w Płocku, jako jedyna w mieście, posiada dużą kolekcję norm polskich i zagranicznych z różnych dziedzin nauki, szczególnie jednak z budownictwa, mechaniki, chemii, inżynierii środowiska. Plik ten ma ponad 48 tys. egzemplarzy i cały czas sukcesywnie jest powiększany.

Zbiorem specjalnym w bibliotece są także bazy elektroniczne, które w dzisiejszych czasach, w dużym stopniu mogą zastąpić tradycyjne zbiory biblioteczne. Spis dostępnych serwisów (baz) jest zamieszczony na stronie domowej²⁶ w zakładce e-bazy. Jest aktualizowany na bieżąco (wraz z informacją o dostępnych serwisach bezpłatnych), a pełna lista czasopism²⁷ elektronicznych jest umieszczona w zakładce e-czasopisma.

Od grudnia 2006 roku pojawiły się w zbiorach biblioteki e-książki. Tym samym biblioteka przystąpiła

do promocji korzystania z książek elektronicznych²⁸. Było to związane z zakupem pierwszych książek elektronicznych z prawem do archiwizacji, a także rozbudową Biblioteki Cyfrowej PW, tworzonej w stosowanym w wielu bibliotekach kraju programie Libra, która zastąpiła pierwszą instalację Kolekcji Elektronicznej Zbiorów Własnych.

Filia BGPW dysponuje również zbiorem prac doktorskich pracowników płockiej uczelni.

Z roku na rok kolekcja powoli się rozrasta.

Ostatnie lata to okres intensywnego rozwoju szkolnictwa wyższego w Polsce i to nie tylko uniwersytetów w dużych ośrodkach akademickich, ale też prywatnych uczelni i państwowych wyższych szkół zawodowych w ośrodkach mniejszych. W latach 90. w Płocku także powstały nowe uczelnie wyższe: prywatna Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica w Płocku i Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa.

Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica z siedzibą w Płocku została założona przez Zespół Oświatowo-Konsultacyjny „Profesor” Sp. z o.o w Płocku w 1992 r. jako Prywatna Wyższa Szkoła Zarządzania i Bankowości. 20 marca 1995 r. Minister Edukacji Narodowej zarządził zmianę nazwy uczelni, która przyjęła obecne brzmienie, a jej patronem jest Paweł Włodkowic²⁹. Uczelnia prowadzi studia na kierunkach: Administracja, Informatyka, Pedagogika, Pielęgniarstwo, Politologia, Wychowanie fizyczne, Zarządzanie.

Wraz z rozwojem Uczelni powiększały się zbiory biblioteki. Dzisiaj biblioteka posiada ponad 50 tys. woluminów książek i czasopism³⁰.

Bardzo cennym zbiorem biblioteki jest kolekcja dokumentów życia społecznego - wydawnictwa Centrum Badania Opinii Publicznej. Pierwszy numer zakupiono w 1998 roku i do dziś zbiór ten jest sukcesywnie powiększany.

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Płocku została uruchomiona na podstawie Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 15 czerwca, a już w styczniu 2000 roku dokonano pierwszego zakupu dla biblioteki³¹. Biblioteka gromadzi zbiory w oparciu o aktualne potrzeby dydaktyczne uczelni: piśmiennictwo z zakresu pedagogiki, psychologii, nauk społecznych, programy nauczania.

Istotną część księgozbioru stanowią zbiory specjalne: płyty CD, kasety audio i video, bazy danych na nośnikach elektronicznych. Dużą pomocą dla studiujących z całego miasta jest baza LexSigma, program aktualizowany co miesiąc, który umożliwia dostęp do aktów prawnych i orzeczeń.

W programie tym możemy znaleźć: metryki aktów prawnych opublikowanych w Dz. U. i M.P., aktów prawa miejscowego opublikowanych w wo-

jewódzkich dziennikach urzędowych, aktów opublikowanych w wybranych dziennikach urzędowych oraz projektów ustaw, ujednolicone teksty aktów prawnych z Dz. U. i M. P.: wszystkie akty prawne obowiązujące oraz oczekujące, wszystkie akty opublikowane od 1 stycznia 1990 r., a spośród aktów opublikowanych wcześniej te, które obowiązywały tego dnia, zeskanowane teksty pierwotne aktów prawnych, ujednolicone teksty aktów prawnych opublikowanych począwszy od 1988 r. w wybranych dziennikach urzędowych, wybór projektów ustaw wraz z uzasadnieniami, orzeczenia, pisma urzędowe: ministerstw, centralnych urzędów administracji, innych podmiotów administracji publicznej, tezy z piśmiennictwa - cytaty z publikacji prawniczych, odzwierciedlające stanowisko autora publikacji w danej kwestii, wzory umów i pism procesowych³².

W Płocku dużą popularnością wśród studentów, nauczycieli, uczniów liceów i techników oraz mieszkańców miasta cieszą się dwie biblioteki publiczne, które już na stałe wrosły w krajobraz Płocka. Są to Książnica Płocka i Biblioteka Pedagogiczna.

Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego jest biblioteką samorządową i organizacyjnie podlega Radzie Miasta Płocka. W skład sieci bibliotecznej wchodzi dział pracy w gmachu głównym, dział zbiorów audiowizualnych, 13 filii bibliotecznych, Biblioteka dla dzieci im. Wandy Chotomskiej³³.

Na mocy porozumienia zawartego między Miastem Płock, reprezentowanym przez Prezydenta Miasta Płocka a Powiatem Płockim reprezentowanym przez Zarząd Powiatu w Płocku, Książnica Płocka realizuje zadania powiatowej biblioteki publicznej i sprawuje opiekę merytoryczną nad 36 bibliotekami samorządowymi w terenie³⁴.

Zbiory w bibliotece dzielą się na książki, czasopiśmiennictwo i zbiory specjalne. W ostatniej grupie znajdują się m.in.: „książka mówiona”, kasety, taśmy do nauki języków obcych i muzyczne, płyty CD, kasety video i DVD, nośniki elektroniczne (multimedia, dyskietki, programy komputerowe), płyty analogowe, prężnosc, fotografie oraz pozostałe materiały: dokumenty życia społecznego, ekslibrysy³⁵.

Bardzo podobne zbiory specjalne można znaleźć w Bibliotece Pedagogicznej w Płocku. Początki Biblioteki Pedagogicznej sięgają roku 1953. Wtedy to na polecenie kierownika Wydziału Oświaty Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Płocku – Stanisława Bojanowskiego rozpoczęto prace nad uporządkowaniem książek, które wpływały do Wydziału Oświaty z Ministerstwa Oświaty oraz Pedagogicznej Biblioteki w Warszawie. Od 1999 roku biblioteka podlega Samorządowi Województwa Mazowieckiego³⁶.

Biblioteka Pedagogiczna w Płocku należy do bibliotek specjalnych i prowadzi działalność służącą w szczególności potrzebom kształcących się i doskonalących nauczycieli, studentów przygotowujących się do zawodu nauczyciela oraz słuchaczy zakładów kształcenia nauczycieli i innym osobom zainteresowanym.

Biblioteka gromadziła: książki, czasopisma, zbiory audiowizualne, literaturę z zakresu pedagogiki, psychologii i nauk pokrewnych, literaturę naukową i popularnonaukową z różnych dziedzin wiedzy objętych programami nauczania, podręczniki i programy nauczania.

Zbiory specjalne biblioteki to: kasety video, kasety magnetofonowe, nośniki CD, przeźrocza, zbiory graficzne, broszury. Zbiór ten stale się powiększa³⁷.

Jak widać z powyższego opracowania zasięg materiałów specjalnych gromadzonych w bibliotekach płockich uległ znacznemu rozszerzeniu. Do zbiorów specjalnych, o których pisał np. Józef Grycz doszły najnowsze osiągnięcia techniki, które stały się nośnikami informacji i które wg Ustawy o Bibliotekach powinny być przechowywane, archiwizowane i udostępniane użytkownikom.

Przypisy

¹ L. Łoś : *Biblioteki naukowe*. Wrocław 1980, s. 167-168

² *Encyklopedia Współczesnego bibliotekarstwa polskiego*. Warszawa 1976, s. 321

³ E. Ryszkowska: *Zbiory specjalne w bibliotekach publicznych. Wybrane problemy* „Bibliotekarz”. 1999, nr 3, s. 18

⁴ J. Grycz : *Bibliotekarstwo praktyczne w zarysie. Podręcznik i poradnik*. Wrocław 1951 s.195.

⁵ R. Golał: *Rękopisy a materiały biblioteczne* „Bibliotekarz” 2005, z. 7-8, s. 24-25

⁶ J. Ćwiekowa , R. Przelaskowski: *Polskie biblioteki naukowe. Zarys problematyki*. Warszawa 1971, s. 21

⁷ <http://patentnabliżniaczki.republika.pl/>

⁸ A. Firlej-Buzon: *DZS Dokumenty życia społecznego*. Warszawa 2002, s.60-61

⁹ Tamże, s. 98

¹⁰ D. Grygowski: *Dokumenty nieksiążkowe w bibliotece*. Warszawa 2001, s.46

¹¹ R. Dziubecka: *Definicja terminu "dokumenty audiowizualne". Uwagi dyskusyjne* „Przegląd biblioteczny”. Warszawa 1977, z.1, s. 38

¹² *Bibliotekarstwo/* pod red. Z .Żmigrodzkiego. Warszawa 1998, s. 186

¹³ T. Szczęśna: *Program mikrofilmowania czasopism i innych dokumentów z bibliotek polskich realizowanyw Bibliotece Narodowej*, „Bibliotekarz”.1999, z. 2, s. 11

¹⁴ P. Małak: *Wykorzystanie analizy wartości informacyjnej dokumentów elektronicznych w tworzeniu kolekcji bibliotecznych* [w:] *Biblioteki wobec nowych zadań/* pod red. Ewy Głowackiej. Toruń 2004, s. 109

¹⁵ ISBD(ER): *International Standard Bibliographic Description for Electronic Resources* Munchen, Saur 1997

¹⁶ Tamże, s. 94

¹⁷ *O relewantności dokumentów/* pod red. A. I. Czerny [w:] *Teoria wyszukiwania informacji*. Warszawa 1981, s. 132

¹⁸ <http://www.seminarium.plock.opoka.org.pl/index1.htm>

¹⁹ *Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku/* red. ks. Waldemar Graczyk. Płock 2003, s. 11

²⁰ Tamże, s. 142-143

²¹ A.M. Stogowska: *Dzieje i funkcje Biblioteki Towarzystwa Naukowego Płockiego (1820-1985)*. Płock 1994, s. 152

²² *Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za rok 2006*. Płock 2007, s. 147

²³ M. Chylińska: *Biblioteka im. Zielińskich w Płocku w latach 1971-1999*. Praca Magisterska pod kier. prof. dr hab. Witolda Wojdyły w Szkole Wyższej im. Pawła Włodkowica w Płocku. 2004, s. 39

²⁴ <http://www.tnp.org.pl/oferta.htm>

²⁵ *Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za rok 2006*. Płock 2007,

²⁶ <http://www.bg.pw.edu.pl>

²⁷ <http://www.bg.pw.edu.pl/listabaz.-e.html>

²⁸ *Sprawozdanie Biblioteki Głównej i bibliotek systemu biblioteczno-informacyjnego Politechniki Warszawskiej za rok 2006*, s. 7

²⁹ http://pl.wikipedia.org/wiki/Szko%C5%82a_Wy%C5%BC-sza_im._Paw%C5%82a_W%C5%82odkowica

³⁰ <http://biblioteka.wlodkowic.pl/biblioteka/biblioteka.php?indeks=1>

³¹ K. Atenborska: *Biblioteka Uczelniana Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Płocku*. [w:] Neofilologia, T. IX. Zeszyty Naukowe PWSZ w Płocku. Płock 2006, s. 232-233

³² <http://www.biblioteka.pwsplock.pl/Lex.htm>

³³ <http://www.bibl.plock.pl/>

³⁴ Tamże

³⁵ „Bibliotekarz Płocki: biuletyn informacyjno-metodyczny”. Płock 2007, R. XIII, nr 1, s. 6-7

³⁶ <http://www.bp.plock.edu.pl/strona/kalendarium.html>

³⁷ *Sprawozdanie z działalności Biblioteki Pedagogicznej w Płocku za rok 2003*

SPECIAL COLLECTIONS OF PŁOCK LIBRARIES

Summary

Special collections of Płock libraries includes sections of subjects grouped by them formal or content features. It count among to them: manuscripts, old prints, photocopies, graphics, numismatics, exlibryses, documents about social life, norms and patents, microfilms, video tapes, CD-Roms.

Libraries in Płock are collecting special items with their preferences.

Library of Seminary have large collection of - manuscripts, old prints, Zielinsky Library are - proprietors manuscripts, old prints, archives, graphics, notes, maps. Library of Main Branch Warsaw Politechnice – norms, e-bases. Library of Higher Vocational School – the limes program, Library of Włodkowic School – CBOS (documents of social life).